

UČIT ZNAMENÁ MENTALIZOVAT: REFLEKTIVNÍ FUNGOVÁNÍ JAKO OSOBNOSTNÍ PŘEDPOKLAD PRO UČITELSKOU PROFESI

TO TEACH MEANS TO MENTALIZE: REFLECTIVE FUNCTIONING AS A PERSONALITY PREREQUISITE FOR THE TEACHING PROFESSION

Magda Nišpanská, Zuzana Pechová, Jan Pícek

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci

Abstrakt

Mentalizace učitele může být chápána jako základní psychologická podmínka pro učitelské povolání. V předchozím výzkumu jsme identifikovali čtyři psychologické profily studentů učitelství dle míry mentalizace, epistemické důvěry, mentální flexibility, anticipované self-efficacy v kompetencích a well-beingu (Nišpanská et al., 2024, 2025; Pechová et al., 2025). Studie představuje kvalitativní analýzu mentalizační kapacity studentů učitelství, operacionalizované prostřednictvím kódování reflektivního fungování na kontinuu od absentující po zralou reflektivitu dle metodiky PDI-RF/T (Stacks et al., 2013). Analýza osobních narátivů ukázala, že variabilita v mentalizační kapacitě se systematicky promítá do způsobu organizace vztahových zkušeností. Strukturální rozdíly v mentalizaci jsou patrné v míře koherence, komplexity, autobiografické kontinuity a epistemické otevřenosti osobního vyprávění. Výsledky jsou relevantní pro přípravu budoucích učitelů i pro posuzování jejich profesní způsobilosti.

Klíčová slova: *mentalizace, reflektivní fungování, epistemická důvěra, vztahová vazba, sociální učení, profesní motivace*

Abstract

Teacher mentalization is a fundamental psychological condition for the teaching profession. Previous research has identified four psychological profiles of teacher education students based on their levels of mentalization, epistemic confidence, mental flexibility, anticipated self-efficacy in competencies, and well-being (Nišpanská et al., 2024, 2025; Pechová et al., 2025). This study presents a qualitative analysis of teacher education students' mentalization capacity, which was operationalized by coding reflective functioning on a continuum ranging

from absent to mature reflectivity, according to the methodology PDI-RF/T of Stacks et al. (2013). Analysis of personal narratives revealed that variability in mentalization capacity systematically affects the organization of relational experiences. Structural differences in mentalization are evident in the degree of coherence, complexity, autobiographical continuity, and epistemic openness of personal narratives. The results are relevant for the preparation of future teachers. They are also relevant for assessing their professional competence.

Keywords: *mentalization, reflective functioning, epistemic trust, relational attachment, social learning, professional motivation*

1 ÚVOD

Výzkum mentalizace ukazuje, že její kvalita významně ovlivňuje fungování v učitelské profesi (Twemlov et al., Schwarzer et al., 2026). Učitelská role, založená na ko-regulaci Já v kooperativním vztahování se k druhým, vyžaduje zralou a stabilní mentalizaci (Schwarzer, 2023). V předchozím výzkumu jsme identifikovaly různé profily studentů učitelství dle míry mentalizace a souvisejících proměnných (Nišpanská et al., 2024, 2025; Pechová et al., 2025). Některé osobnostní profily se jeví jako protektivní a podpůrné pro výkon učitelské role, jiné naznačují rizika pro profesní fungování, pokud nedojde k dalšímu osobnostnímu rozvoji. Dosud však postrádáme výzkum, který by narativní organizaci sebepojetí studentů učitelství zkoumal z perspektivy mentalizace. Předkládaná studie se snaží tento deficit překlenout analýzou kvality mentalizace v narativních reprezentacích zkušeností u studentů učitelství. Mentalizaci chápeme jako významný osobnostní předpoklad pro výkon učitelské role.

2 TEORIE

Mentalizace je schopnost chápat vlastní i cizí chování jako výraz vnitřních mentálních stavů – myšlenek, emocí, přání a záměrů (Fonagy & Bateman, 2019). Umožňuje regulovat emoce a udržovat integritu a kontinuitu Já (Fonagy & Bateman, 2016). Rozvíjí se v kontextu bezpečné vztahové vazby, kde dítě díky epistemické důvěře přijímá druhého jako spolehlivý zdroj poznání. Právě tato důvěra umožňuje sociální učení a postupné formování schopnosti

rozumět sobě i druhým (Fonagy et al., 2021). V učitelské profesi, která se přirozeně vyznačuje vysokou mírou aktivace systému vztahové vazby (Nišpanská et al., 2024), představuje schopnost udržet mentalizující postoj vůči sobě i žákovi základní podmínku úspěšného a autentického výkonu profesní role. Její selhání vede k rigidní významotvorbě a kolapsu do prereflektivních módů, empiricky je spojeno s nižším well-beingem a úspěšností v profesní roli (Schwarzer et al., 2023).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Předkládaná studie představuje kvalitativní analýzu mentalizační kapacity studentů učitelství, operacionalizované jako “*reflektivní fungování*” – RF (Fonagy, et al., 1998). Cílem studie je charakterizovat mentalizační kapacity u reprezentantů jednotlivých profilů identifikovaných v předchozím výzkumu.

Výzkumný soubor tvořilo osm studentů učitelství FP TUL. Z každého ze čtyř identifikovaných klastrů byli náhodně vybráni dva účastníci. Data byla získána prostřednictvím polostrukturovaného interview PDI-RF/T (Stacks et al., 2013). Otázky směřovaly k aktivaci osobně významných vztahových reprezentací v kontextu edukace. Rozhovory byly nahrány, přepsány a kódovány třemi experty z hlediska úrovně RF ve 4 kategoriích (zralé RF, snížené RF, absentující RF, hostilní RF). Hodnocení zohledňovalo narativní koherenci, autobiografickou kontinuitu, multiperspektivy, toleranci nejistoty, vývojovou perspektivu.

4 VÝSLEDKY / OČEKÁVANÉ VÝSLEDKY

Analýza potvrdila očekávané rozdíly mezi studenty z jednotlivých profilů v organizaci reflektivního fungování (mentalizace). U studentů se zralým RF byly narativy koherentní, s kontinuitou autobiografického času, schopností symbolizovat zkušenost a integrovat ambivalenci při zachování multiperspektivního nadhledu. Reprezentace sebe byly vývojově ukotvené a diferencované. Naproti tomu u studentů s tzv. *absentujícím RF* se objevoval kolaps časovosti v autobiografických narativech, sklouzávání k prementalizačním módům a snížená tolerance nejistoty. Jazyk zde častěji sloužil spíše k dezintegrování zkušenosti než k její symbolické reprezentaci. Tyto rozdíly podporují strukturální validitu původní typologie profilů.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Výsledky kvalitativní analýzy rozvíjejí a zpřesňují závěry předchozích studií (Nišpanská et al., 2024, 2025; Pechová et al., 2025), které ukázaly, že attachment, mentalizace a epistemická důvěra tvoří vzájemně propojený systém významný pro well-being i profesní sebepojetí studentů učitelství (Schwarzer et al., 2023). Vyšší úroveň mentalizace se projevuje koherentními, emočně integrovanými narativy, které reflektují komplexitu dosavadní vztahové zkušenosti i budoucí profesní role. Naopak nižší mentalizace je spojena s rigidními a zjednodušujícími interpretacemi vlastní zkušenosti, prementalizačními módy myšlení a narušenou kontinuitou autobiografického vyprávění. Analýza potvrdila klinickou validitu identifikovaných profilů a ukazuje, že strukturální rozdíly zachycené dotazníkově se promítají do kvalitativně odlišné osobnostní organizace budoucích učitelů/učitelek.

Výsledky poukazují na význam vytváření fakultního prostředí na FP TUL, které cíleně kultivuje mentalizační kapacitu studentů a zároveň využívá přirozených rozdílů v reflektivním fungování studentů jako zdroje pro vzájemné sociální učení a posilování epistemické důvěry (v rámci existujícího systému peer-tutorství na FP TUL). To implikuje širší podporu, např. strukturovaný program komunikace pro studentské tutorý, jenž aktuálně připravujeme (Nišpanská, Pechová, 2026).

6 LITERATURA

- Fonagy, P., Target, M., Steele, H., & Steele, M. (1998). *Reflective functioning manual, version 5.0, for application to Adult Attachment Interviews*. University College London.
- Fonagy, P., & Bateman, A. W. (2016). Adversity, attachment, and mentalizing. *Comprehensive Psychiatry*, 64, 59–66.
<https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2015.11.006>
- Bateman, A. W., & Fonagy, P. (2019). *Handbook of mentalizing in mental health practice*. American Psychiatric Publishing.
- Fonagy, P., Campbell, Ch., Constantinou, M., Higgitt, A., Allison, E., & Luyten, P. (2021). Culture and psychopathology: An attempt at reconsidering the role of social learning. *Development and Psychopathology*, 34(4), 1–16.
<https://doi.org/10.1017/S0954579421000092>

- Nišpanská, M., Pechová, Z., & Pícek, J. (2024). Associations between stress and academic performance of pre-service teachers in their first year of university study. 33rd International Congress of Psychology, 21–26 July 2024, Prague, Czech Republic. *International Journal of Psychology*, 59(51).
<https://doi.org/10.1002/ijop.13160>
- Nišpanská, M., Pechová, Z., & Pícek, J. (2025). In J. Pivarč, & A. Rozkovcová (Eds.), *Vývoj a perspektivy: výzkum a vzdělávání v 21. století. Sborník příspěvků z XXXIII. Výroční konference České asociace pedagogického výzkumu*. MSD.
- Nišpanská, M., & Pechová, Z. (2026). *A mentalization-based training program for peer tutors supporting mental health in pre-service teachers*. Paper presented at the 8th International MBT Conference, Turbulence et mentalisation: Défis et opportunités. 28.–29 mai, 2026.
- Pechová, Z. (2025). The Role of Creativity and Mentalization in Teacher Self-efficacy and Well-being in the Czech Teacher Competency Model. In: J. Jiroutová, & P. Šobánková (Eds.), *Unexpected Territories, Shifting Grounds and Permanence in Art Education: Booklet of Abstracts*. InSEA Publications.
- Schwarzer, N.-H., Dietrich, L., Gíngelmaier, S., Nolte, T., Bolz, T., & Fonagy, P. (2023). Mentalizing partially mediates the association between attachment insecurity and global stress in preservice teachers. *Frontiers in Psychology* 14:1204666. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1204666>
- Schwarzer, N.-H., Kieschke, U., Dees, P., et al. (2026). Beyond self-regulation: The role of mentalizing in shaping pedagogical competencies among novice special education teachers. *European Journal of Psychology of Education* 41(25).
<https://doi.org/10.1007/s10212-026-01071-8>
- Stacks, A. M., Wong, K., & Ryznar, T. A. (2013). Teacher reflective functioning: A preliminary study of measurement and self-reported teaching behavior. *Reflective Practice*, 14(4), 1–19. <https://doi.org/10.1080/14623943.2013.806298>
- Twemlow, S. W., Fonagy, P., Sacco, F. C., & Brethour, J. R. (2006). Teachers Who Bully Students: A Hidden Trauma. *International Journal of Social Psychiatry*, 52(3), 187–198. <https://doi.org/10.1177/0020764006067234>